

*Місто Бар.
Подільський клантик Італії*

Бар – затишне містечко, розташоване в самому серці Вінницької області. Багатовікова його історія залишила в місті багато пам'яток: руїни замку, неоготичний костел, монастирі кармелітів і єзуїтів, церкви, багаточисельні громадські споруди.

Історію міста заведено рахувати від 1425-го року. Щоправда, тоді ані назви Бар, ані самого міста ще й близько не було. Зате на протилежному (від теперішнього Бару) боці річки Ров розташувалось селище, яке теж іменувалось Ровом. Тепер на тому місці розкинулося селище Чемериси Барські, а від старовинної твердині лишився крутий пагорб, із якого відкривається чудовий краєвид на теперішній Бар.

Бона Марія Сфорца д'Арагона

1537 року селище Рів разом з навколишніми землями у місцевого воєводи купує польська королева Бона Сфорца (це саме на її честь названа гора Бона в Кременці).

За велінням королеви на протилежному боці річки зводиться нова дерев'яна фортеця та поселення навколо неї.

**Новітнє місто назвали Баром,
на честь італійського міста Барі,
де власне народилася королева Бона.**

Місто одразу ж отримало великі привілеї, його мешканців звільнили на 16 років від податків, а самому Бару було надано Магдебурзьке право.

Справжня історія міста Бар розпочалася саме тоді, 600 років тому.

Із тих часів місто безліч разів спустошувалось татарами і знову відроджувалось, відвойовувалось повстанськими військами у польської шляхти й поверталось назад до Речі Посполитої, переживало багато інших буремних подій, і врешті дійшло до наших часів звичайнісіньким районним центром. А про колишню велич тепер свідчать лише численні архітектурні пам'ятки.

Барський замок

На мальовничому Поділлі, на лівому березі річки Ров, колись стояв величний Барський замок – одна з найбільших і найміцніших фортець регіону. Це місце було не лише військовою твердинею, а й історичним центром, де вирішувалися долі народів.

У середині XIV ст. на Поділля прийшли князі Коріатовичі за підтримки великого князя литовського Ольгерда, і їм передали ці землі як феодалне володіння. Вперше дерев'яний замок на цьому місці збудували саме литовські князі Коріатовичі ще у XIV ст. Він був із подвійними дерев'яними стінами та оборонними вежами. Ця будівля стала основним укріпленням регіону. Впродовж XV ст. Поділля часто потерпало від татарських набігів, і замок неодноразово відновлювали після нападів.

Через 100 років, після смерті останнього представника роду Коріатовичів, ці землі стали частиною Польського королівства. Королева Бона Сфорца наказала збудувати новий замок.

Барський замок поч. XX ст.

Фото-візуалізація ймовірного сучасного вигляду замку

Новий замок був оточений ставком, що утворився завдяки греблі на річці. Це зробило укріплення неприступним із трьох боків.

Замок мав п'ять дерев'яних двоповерхових башт. Головна башта містила браму, над нею – каплицю, а на самому верху – дзвін. На башті була мідна табличка з написом латинською мовою, яка вказувала на турботу Бони Сфорци про Бар і його замок. Інша башта теж мала браму, але меншу – вона з'єднувала замок із містом. Перед в'їздом стояв бастион із дубових брусів з двома баштами.

Сучасники називали цю фортецю «ключем до Східного Поділля». З часом поселення навколо старого замку отримало назву Горний Бар або Чемериси. Новий замок у Барі став центром адміністративного Барського староства й одним із найважливіших оборонних пунктів Поділля.

У 1636 р. у Бар переніс свою резиденцію гетьман великий коронний Станіслав Конецпольський. Саме він почав переробляти замок у кам'яну фортецю. Її будували протягом 1630-1647 рр. за проєктом французького інженера Гійома Левассера де Боплана. За його планами створили чотирикутну фортецю з чотирма бастионами висотою шість метрів.

Бар став третьою за величиною фортецею Речі Посполитої (після Кам'янця і Меджибожа) і разом із Бердичевом називали його «брамою польської України».

Перші кроки до знищення твердині відбулись у 1648 році, коли Барський замок захопила армія козака Максима Кривоноса. Ще через чверть сторіччя його грабували татари. Однак 29 лютого 1768 року у місті проголосили акт Барської конфедерації – військово-політичного об'єднання поляків, які хотіли перешкодити втручання росії у внутрішню політику Речі Посполитої. Тоді, придушуючи бунт, російські війська зруйнували замок вщент.

Сьогодні ви не побачите розкішний замок, адже на його місці лише паркові алеї. На території паркової зони де-не-де видніються лише руїни фортеці. По суті, це і все, що залишилось від Барського замку...

Костел Святої Анни

Костел, зведений домініканцями в 1811 році в стилі неоготики та перебудований у 1908 році, вважається архітектурною перлиною Бару завдяки своїй витонченій красі.

У 1550 році польська королева Бона Сфорца призначила матеріальне забезпечення Барському парафіяльному костелу, але сам храм з'явився в Барі під кінець XVI ст. На той час споруда костелу була дерев'яною і розміщувалася значно південніше від нинішнього. Костел було освячено в ім'я св. Миколая, покровителя італійського міста Барі, в однойменному соборі якого похована сама королева Бона. Пожежі двічі вщент знищували дерев'яні приміщення храму.

У 1807 році, після подій Барської конфедерації та розподілу Польщі, з ініціативи преора Барського домініканського монастиря отця Емерика Шатбея розпочалося будівництво мурованого костелу на новому місці, яке завершилося у 1811 році. Наріжний камінь під нову добудову костелу в неоготичному стилі заклали 26 липня 1902 року. У 1906 р. храм освятили на честь Св. Анни – покровительки Барської парафії.

Існує версія, що за зразок стилю побудови костелу св. Анни взято костел міста Києва, побудований архітектором Городецьким.

За радянських часів костел залишався чинним парафіяльним до 1937 року, потім його парафіянам вдалося зберегти храм від повного руйнування ціною героїчних зусиль в протистоянні з владою. В роки німецької окупації дзвіницю знову відкрили, вона діяла до початку 1960-х років, а за часів незалежності храм повернули католицькій церкві.

Покровська церква з келіями (Кармелітський монастир)

Неподалік від замку, на березі Рову, вирізняється велика двоповерхова будівля — колишній кляштор кармелітів. Його історія сягає початку XVII століття. У 1616 році староста Станіслав Жолкевський заснував тут монастир на руїнах давнішого, назва якого не збереглася. Під час національно-визвольної війни українського народу споруда була зруйнована, а згодом відбудована з дерева. Проте дерев'яний монастир проіснував недовго — у 70-х роках XVII століття він згорів під час пожежі.

У 1701 році домініканці розпочали спорудження монастиря і колегіуму з цегли на кам'яному фундаменті. Будівництво завершилось у 1787 р. Тут розташовувався Покровський монастир, що існував до початку ХХ ст. У 1908 р. була побудована дзвіниця.

Покровська церква, дзвіниця та келії збереглися до нашого часу.

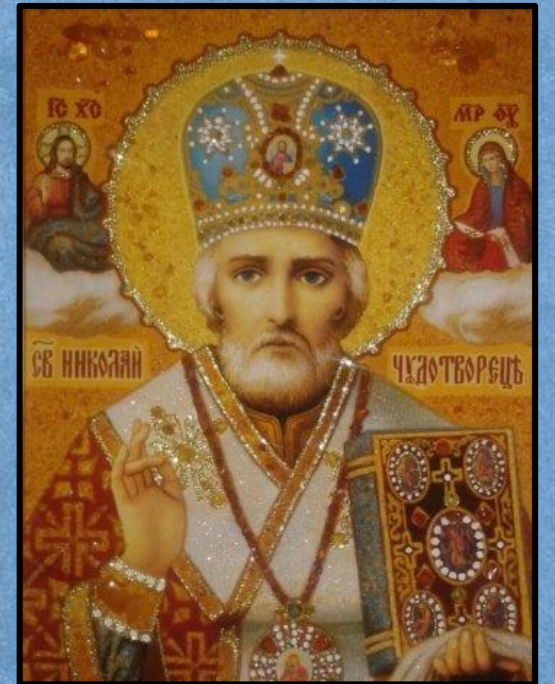
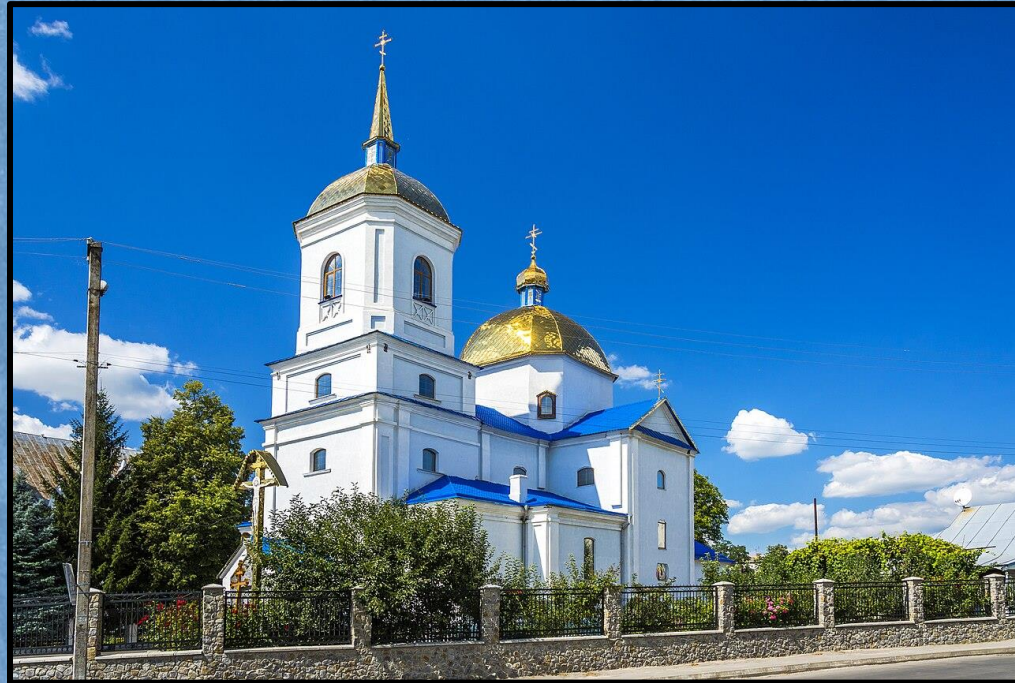
У 1917 р. сестра Ядвіга Кулеша заснувала в монастирі об'єднання сестер бенедиктинок-місіонерок. Нині монастир діючий.

Собор Успіння Пресвятої Богородиці

Ще однією архітектурною перлиною Бару є
пам'ятка національного значення – Храм Успіня Пресвятої Богородиці.

Зводився храм у середині XVIII ст. В церкві зберігаються дві старовинні ікони: «Божої матері» та «Святителя Миколая». Ікона Барської Богоматері вважається чудотворною. Вона внесена до реєстру національних святинь України. Ікону святителя Миколая, за легендою, привезла у Бар сама Бона Сфорца з італійського міста Барі. Під час капітального ремонту 1851 року був змінений вигляд купола, оскільки старий купол мав тріщину. В цей час було побудовано трьох'ярусну дзвіницю. Достеменно архітектор церкви невідомий. Однак існує версія причетності до проєкту Івана Григоровича-Барського.

Будинок Коцюбинського

У цьому будинку три роки свого дитинства провів майбутній видатний український письменник Михайло Коцюбинський з родиною. Будівля була зведена у 1870 році як невеличкий готель чи прибутковий будинок. Після виїзду сім'ї Коцюбинських до м. Вінниці в будинку проживали вчителі жіночої гімназії.

У 1967 році в приміщенні будівлі навіть відкрили музей Михайла Коцюбинського. Але, на жаль, ремонтом споруди ніхто не займався, і вона швидко набула аварійного стану.

Барський історичний музей

Музей, заснований у 1985 році, вже чотири десятиліття є осередком культури й просвіти, місцем зустрічей поколінь. Тут проходять виставки, тематичні вечори, майстер-класи, лекції, а ще – народжуються нові ідеї для розвитку та збереження спадщини Барщини.

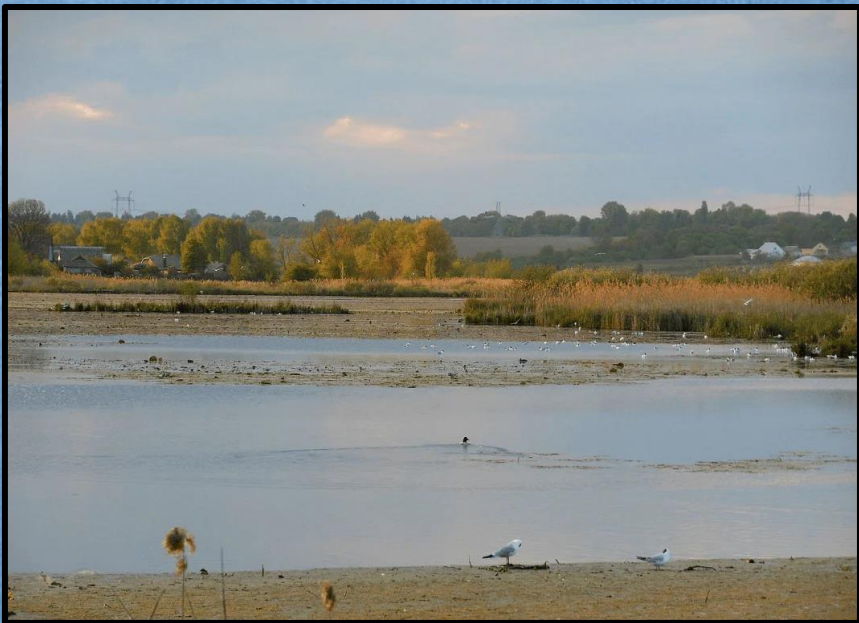
Важливе місце в експозиції займає мистецтво. Зала образотворчого мистецтва прикрашена роботами Віри Бичкової, заслуженого майстра народної творчості УРСР. А справжньою музичною реліквією є родове фортепіано фірми Nendorf початку ХХ століття, яке подарувала музею директорка Польського дому Маргарита Медведєва. Воно зберігається поряд із колекцією грамплатівок, патефонів, радіол і магнітофонів.

Орнітологічний заказник «Барський»

Окрім архітектурних пам'яток, Бар славиться своєю природною красою. Тут знаходиться орнітологічний заказник місцевого значення «Барський», що є важливою природною зоною для збереження різноманіття місцевої флори та фауни.

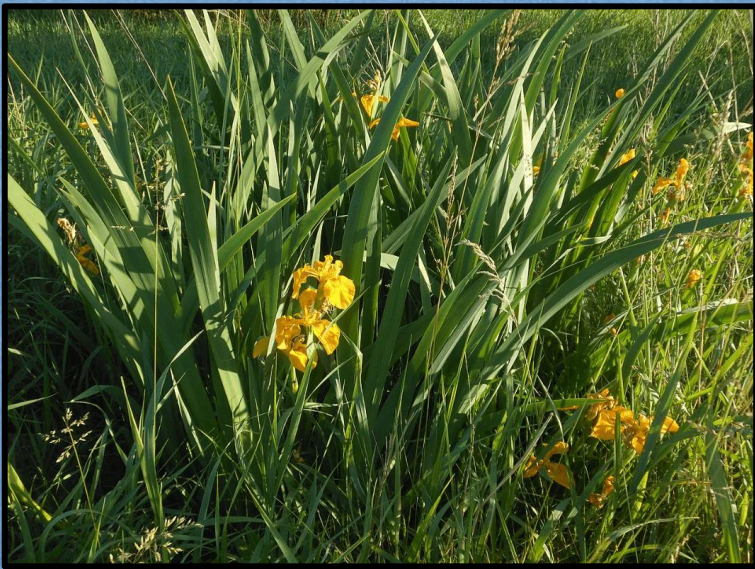

Долина ірисів

Варто згадати заповідне урочище Жолоби та Долину ірисів – заболочену ділянку площею 13,7 га, де росте найбільша в області популяція півників болотних, занесених до переліку рідкісних та зникаючих видів судинних рослин і тварин Вінницької області, які потребують охорони.

За легендою, поява долини ірисів пов'язана з історією кохання козачки та кріпака, що випасав тут панське стадо. Хлопця віддали у рекрути – дівчина приходила в долину й гірко плакала. Від цих сліз і проросли жовті квіти – як символ розлуки між ними.

**Бар – це місто,
яке поєднує в собі глибоку історію,
унікальну архітектуру та
неймовірну природну красу,
що робить його важливим культурним
і природним осередком на Поділлі.
Місто вже давно привертає увагу
любителів історії та природних красот.**

Використані джерела

- ❖ Барська міська рада : офіційний вебсайт. URL: <https://bar-city.gov.ua/> (дата звернення: 5.11.25).
- ❖ Замки Бони Сфорци: італійська принцеса облаштувала Кременець і заснувала Бар // На пенсії. 2020. 9-15 черв. С. 7.
- ❖ Зінько О. В., Копитко Н. С. «Хроніки європейської Сарматії» Олександра Гваньїні – як цікаве джерело інформації про м. Бар та його фортецю // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ–2017), 15-24 берез. 2017 р. : збірник доповідей / МОН України, ВНТУ. Вінниця, 2017. Т. 1. С. 82-84.
- ❖ Зеленюк В. Розбудова і оновлення – за європейськими орієнтирами : [9 вересня відбулась IV Міжнародна науково-практична конференція «Барська земля Поділля: європейська спадщина та перспективи сталого розвитку», присвячена 615-й річниці першої документальної згадки про місто Ров, 475-й річниці з часу надання місту Бар Магдебурзького права та 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського]. Вінниччина. 2016. 14 верес. С. 6.
- ❖ Маленков Р. Бар. Храми та залишки замку. Україна Інкогніта. URL: <https://ukrainaincognita.com/vinnytska-oblast/barskyi-raion/bar/bar-khramy-ta-zalyshky-zamku>, вільний (дата звернення: 5.11.25).
- ❖ Подолинний А. М. Місто Бар : путівник. Одеса : Маяк, 1990. 64 с.

Матеріал зібрала та впорядкувала Тетяна САВЧУК,
зав. сектору культурно-просвітницької діяльності
відділу обслуговування
науково-технічної бібліотеки
Вінницького національного технічного університету
library@vntu.edu.ua

Вінниця
2025

